

Lugosi Döme emlékezete

Elterjedőben egy műző: *historiográfia*; a történetírás történetét jelenti. A szegedi historiográfia, a *várostörténeti-írás története* is hovatovább megírható. Ez is Dugonics Andrással kezdődik, hiszen ő nem csak regényeiben halmozott föl Szeged múltjából sok eseményt, hanem nagyszombati tanárságának első évében, 1775-ben, hozzálátott a szülővárosának történetére vonatkozó adatok gyűjtéséhez, mert szándékában volt megírni Szeged történeti monográfiáját.

ELŐZMÉNYEK

A 19. sz. elején Miskolczy István városi aljegyző szini tudósításain kívül várostörténeti tárgyú cikkeket is küldött a pesti Regélőnek, s 1836-ban *Szeged város története és leírása* címmel ő is városmonográfiát tervezett. A század második felében Bakay Nándor és Kemény Nándor is írogatott a Szegedi Híradóban történeti és néprajzi cikkeket. A város első történeti monográfiáját végül 1877-ben Varga Ferenc palánki plébános írta meg — igaz, csak a török hódoltságig. Reizner János négykötetes munkája a század fordulóján (1899, 1900) jelent meg, s rögtön utána Kulinyi Zsigmond *Szeged új kora* című könyve (1901), mely a Vitzöl (1879) tárgyalta a város eseményeit. Közben Reiznernek társai támadtak, jórészt vetélytársai is egyben, mint Czimer Károly; de a néprajzban Kovács János, a művelődéstörténetben Szmolány Nándor tevékenysége is gazdagította a szegedi műlra vonatkozó ismereteket. Minden kor megszülte azt a néhány lelkes kutatót, aki a Város történetének egy-egy eseményét vagy szereplőjét fölmutatta, megírta.

ÉLETÚTJA

Lugosi Dömét eleinte csak a színészet múltja érdekelte; később azonban figyelme kiterjedt a Város művelődéstörténetének más ágazataira is. Szegeden született 1888. május 19-én. A piarista gimnáziumban tett érettségi 1905-ben. (1935-ben, érettségi találkozójukra, *A vén diákok emlékkönyve* címmel szerkesztett füzetet, valamennyi osztálytársának életrajzával.) A budapesti egyetem jogi karára iratkozott, de 1909-ben a kolozsvári egyetemen szerzett végbizonysítványt, majd 1910-ben doktorátust, 1912-ben ügyvédi oklevelet. Szülővárosában kezdte ügyvédi pályáját. Ez mellett különféle intézmények és egyesületek (pl. a színház) jogtanácsosaként is tevékenykedett, sőt 1918-tól 1920-ig önkéntes munkatársként a múzeum éremtárát is rendezte. E munkájának eredményeként készítette el 1919-ben az *Árpád-házi királyok pénzei* című kéziratos dolgozatát, amelynek sajnós azóta nyoma veszett. Múzeumi tevékenységéből érthető, miért pályázott ő is Móra halála után a megüresedett igazgatói székre.

A képzőművészeti életből is kivette részét; egyebek között kiállításokat rendezett; ő rendezte Szegeden az első plakett- és bélyegkiállítását. A bélyeggyűjtők helyi egyesületének elnöke volt. Ő rendezte 1937-ben a szabadtéri játékokról az első kiállítást.

1926-ban a Dugonics Társaság beválasztotta tagjai közé. 1931-ben Szeged tiszteletbeli tiszti főügyészevé, 1941-ben pedig törvényszéki bírónak nevezték ki Újvidékre. 1944 őszén a közelgő front elől szülővárosába tért vissza. Gazdag gyűjteménye Újvidéken maradt, és most az ottani Srpska Matice kézirattárában található. Néhány szegedi kutató már búvárkodott benne, de érdemes lenne teljes képet kapni róla, katalógusát kiadni.

Lugosi Döme 1945. november 18-án — most negyven éve — a sebészeti klinikán hunyt el.

MUNKÁSSÁGA

Első szerelme a színház volt. Nemcsak színházi lexikont (1908) szerkesztett, hanem több ízben különféle színházi lapot is, sőt maga is írt színpadi műveket. *Bergenczia* (1923) és *Hópehely* (1925) című operettjeit (az előbbi Fegydy-Fichtner Sándor, az utóbbit Bethlen László zenéjével) benutatta a szegedi színház. 1923-ban *Cravalleria Musicana* (vagy *Kisgazdabecsület*) címmel operaparodiáját, 1924-ben *Színészjubiläum* című egyfőlvonásosát, 1925-ben *A perfelvétel* című egyfőlvonásos komédiáját játszották. Verseket is írt, többek közt tréfás eposzt *Mohácsi nász* címmel Papp József rendőr főfelügyelő lakodalmáról.

Legmaradandóbbak azonban helytörténeti munkái. 1909-ben *Legújabb szegedi útmutató* címmel az addigi legjobb városismertető kalauzt készítette el. Adatainak pontosságára törekedett (pl. a házak építésének évét föl tünteti), s ő az első, aki az alsóvárosi napsugáróromzatú házakra föl hívja a látogatók figyelmét.

Értékesek színház-történeti munkái is. Egyik főműve a Barna János és Eperjessy Kálmán szerkesztésében megjelenő Csanád vármegyei Könyvtár 9. köteteként Makón, 1927-ben kiadott *Kelemen László és az első „Magyar Játékos Szini Társaság”* című nagyszabású monográfiája. 1929-ben *A szegedi színészet vázlatos története*, 1930-ban *A piaristák szegedi drámájatekai és ugyanebben az évben A piaristák szegedi drámájatekainak színlapjai* címmel tette közzé kutatásait. Másik főműve *A szegedi szabadtéri játékok története* (1938), amely 1931-től 1937-ig tárgyalja a játékok minden kérdését, így egy-egy előadás hírlapi visszhangját is, függetlenül pedig bibliográfiát, játéknaptárt, a szereplő művészek névsorát is adja. Pásztor Józsefnél szintén 1938-ban megjelent azonos című könyve csak 1933-tól 1935-ig, tehát mindössze három év eseményeit rögzíti, igaz, gazdag képanyaggal és a szerzőnek mint a rendezőség tagjának személyes visszaemlékezéseivel gazdagítva. A két mű szerencsésen egészíti ki egymást.

Szerb színészet Szegeden? című tanulmányában (1942) Lugosi fölírta Jokain Vujicinak, a szerb színjátszás megalapítójának 1815 augusztusában Szegeden bemutatott drámája körül zajló villongásokat. Vujic is a szegedi piaristák diákja volt a 18. sz. végén.

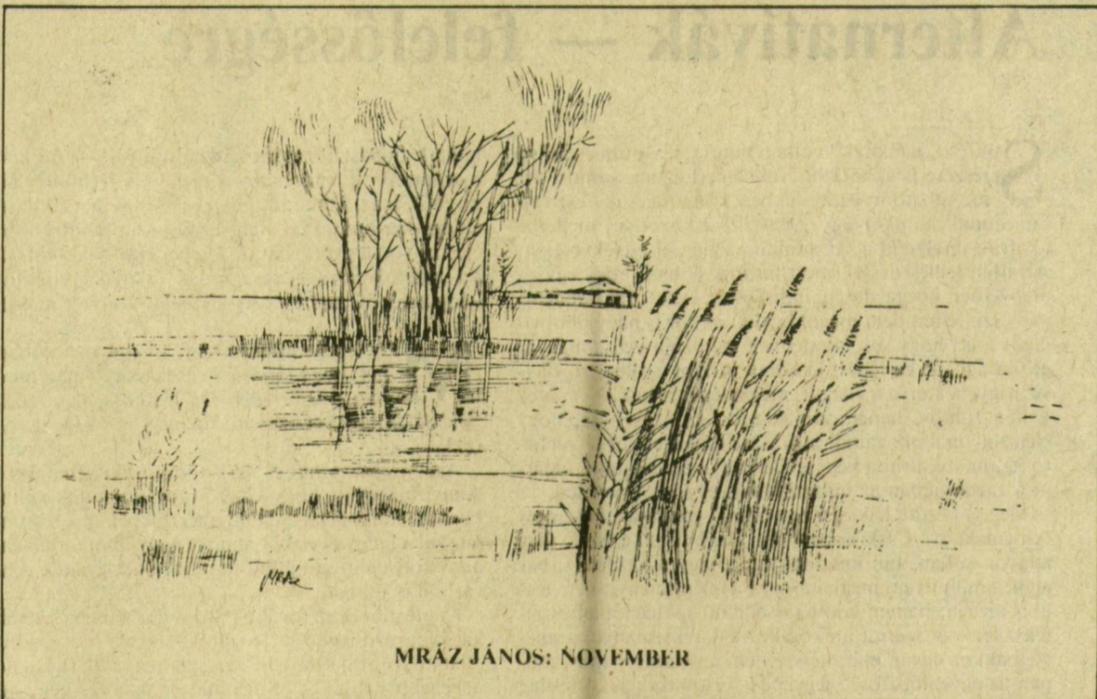
Ugyancsak 1929-ben foglalkozott Lugosi két tanulmányában is a szegedi zenei élet múltjával. *A zeneművelés Szegeden* címmel önálló munkában (egy kérdőívben adott, forrásértékű válaszaival), a Muzsika című szakfolyóiratban pedig *A szegedi zenekultúra története* című terjedelmes tanulmányában.

Még fölmutatásra és kiaknázásra vár rengeteg cikke, amelyet a Délmagyarország, a Szegedi Napló, a Szegedi Friss Újság és a Szegedi Új Nemzedék hátsólapján a harmincas-negyvenes években írt, s amelyek közül csak kevésből készült különnyomat, mint pl. *A Gál család Szegeden* (1932), *Móra Ferencről* (1934), *Egyházi emlékek Szegeden* (1936), *A szeged-alsóvárosi templom és kolostor kincsei* (1936), *A szegedi nagy árvíz P. Máté Jób minorita atya naplójában* (1939), *Szeged hősi fia az USA szabadságharcában* (1939), *Hangszati iskola Szegeden 100 év előtt* (1939). Ezek mint önálló füzetek bekerültek a könyvtári katalógusokba, ezért tudunk róluk.

Szintén különnyomatként jelent meg Dugonics András *szegedi monográfiája* című dolgozata (1928), amely folytatásokban a Szegedi Szemle első évfolyamában látott először napvilágot, és éppen azokat a jegyzeteket tette közzé, amelyekre bevezetőül hívtam: Dugonicsnak a Város megírható történetéhez készített följegyzéseit.

Kár volna, ha Lugosinak szétszórta írásai nem termékenyíthetnék meg az újabb fölrendelt várostörténeti kutatómunkát. Legalább bibliográfiájukat kell mielőbb összegyűjteni, de gondolni lehetne legjobb tanulmányainak kötetbe gyűjtésére is.

PÉTER LÁSZLÓ

MRÁZ JÁNOS: NOVEMBER

Szellem a tubusban

Ebben a tubusban ártó szellem lakik, és ártó szellem lengi körül magát a tubust is. Rosszul értelmezett fölfogás azt mondta nem is olyan régen, semmiképpen ne foglalkozunk vele. Ne legyünk szegénylősek, valljuk be, a ránk erőltetett hallgatás is oka lehet, hogy gátlástalanul szedi áldozatait a ragasztó. Újra elmentem a szakértőhöz, és beszélgetésre kerestem. Nem akarta elhinni, hogy már szabad beszélni róla.

— Káros?
— Miért rakja elem ezt a tubust? A fene ette volna meg.
— Készültem a beszélgetésre. Miért veszélyes?
— Őli az idegrendszer, pusztítja a vérképző szerveket, akár egyszeri használat esetén is.
— Ez azért túlzás lehet.
— A csontvelőt és a májat támadja. Itt van egy másik szakvélemény, hadd olvassak bele: „Magam inkább a késői májkárosodást tartom fokozottnak.” És a jellemtorzulások egész sora. Kificamodik az ember tőltől talpig. És a bódultság állapotában elkövetett bűncselekmények? Az elszendvedt balesetek? Az öngyilkosság? A társadalomba beilleszkedni nem tudás? Melyik kár a nagyobb? Aki ebbe a gubancba belekeveredik, testi-lelki egészségével nem kecmereg ki belőle.
— Ha egy sánliból szálla megy a gyerek fenekébe, a sánli betiltja.
— Mindent nem lehet beiltani. Ilyen észjárással az illatszertelők fele portékáját kivonhatná a forgalomból.
— A hypóra ráírják, hogy mérge, halálfejet is rajzolnak rá. Ezen a Kiváló Aruk Fóruma a szemebetűnő jelzés.
— Fogjuk föl stilizált halálfejnek.
— Humorizál?
— Sajnos, komoly vagyok. Volt olyan gondolat, hogy ráírni valamit, de túl hosszúra sikerült, a szöveg.
— Kisiskolásoknak szóló lecke csak: szabjuk rövidebbre!
— Akkor más kifogást találtak volna.
— A kereskedelem örül, ha mérget árulhat?
— Hoztam egy levelet, iskolaigazgató írta: „Kértem az ABC vezetőjét, aki kiüzent, hogy neki a forgalom a fontos. Kérem, hatósági úton járjon közbe, hogy egyetlen üzletben se árúshassák.” Felelt is a fölilletékes: „Nincs mód kivonni a forgalomból, mert közszükségleti cikk.”
— Pedagógust idézett az előbb. Hogyan lehetett belőle tanszer?
— Miből?
— A tubusból. Minden kisiskolásnak kötelező. Rossz pontot kap, aki otthon felejt. Ekkora bűn lenne, ha valaki ösztönösen nem mérgezi magát? Amelyik órán közösen ragasztanak, kollektív mérgezés és közös hozzászoktatás folyik.
— Szórol szóra igaza van.
— Mutatok egy másik tubust.
— Tejfőlszaga van. Honnan vetté?
— Ezen is rajta van a fifikás háromszög. Nézze meg, ugyanaz a cég

Egyik gimnáziumunk egyetlen osztályában a szűrővizsgálat tizenválahány tanulórol állapította meg, hogy szipózik. Se a tanárok, se a szülők nem tudtak róla.

gyártja. Ugyanabban a boltban néha-néha ezt is lehet kapni.

— Soha nem láttam.
— Van egy sanda gyanúm. Mint-ha érezné a kereskedelem, hogy két illetékes miniszter összetanakodik valamilyen kvaterkázás közben, és betiltja a mérgezőt, kosárszáma önti tehát a polcokra. Legalább addig hadd vigye a kedves vevő. Mondja meg, legyen szíves, hogyan használják?
— Nem mondom. Példa lehet másnak.

— Hol használják?
— Épülő házakban, pincékben, alagsorokban, temetőekben, templomkertekben, moziban, iskolai vécekben, főleg napközis időszakban, de tanítási óra alatt is.
— Miből veszik?
— Uzonnápenzből, zsebpénzből, vagy egyszerűen lopják.
— Mennyit?
— Egyik bérház alagsorában kilencvenkét kinyomott tubust találtak a szülők.
— Következménye? Az orvosi eseteken túl?
— Lopták már ilyen állapotban pénzt, motorbiciklit, csónakot, használtak szögbelevő pisztolyt emberre emelve, verekedtek; egy tizenkét éves fiú átment a hid külső párkányán a folyó túlsó oldalára, egy tizenhét éves a tizedik emeleten futkározott. Olyan is volt, aki a padlásról akart leugrani, mert könnyűnek érezte magát, mint a lepke, és azt hitte, röpülni tud. Egyik fiú szorongós pánikállapotában baltával akarta hátulról leütni édesanyját. Soroljam még?

— És a gyógyító orvostudomány, a felelős pedagógia meg a szülők társadalmá mégis hagyja?
— Muszáj volt hagynia. Mondtam már, volt olyan időszak, amikor még fölmerést se készíthettünk, pedig a tudomány a konkrétumnál kezdődik.
— Tudja a szülő, hogy káros?
— Nem hiszem.
— Hívták önt már fölvilágosításra? Például nevelési értékeletre?
— Soha.
— A tanítónő, akinek az óráján legalább harmincan használják, jó vastagon kenik, a kupakot nyitva hagyják, a kenőcs kicsoroghat belőle, ő talán tudja, mi történik körülötte?

— Hivatalosan nem, az biztos. Ha tudná, őrt állítana az ajtó elé, hogy véletlenül se tehesse be a lábát egyetlen tubus se.
— Könyörgöm, álljunk meg. Nem tudhatta a szülő, nem tudta a pedagógus, tudta viszont a gyerek. Nem vagyunk mi kötözni való marhák?
— Maga háborog? Idézek megint

egy tudományos cikkből. „Tudjuk, hogy gazdasági, kereskedelmi, jogi, büntetőjogi problémák láncolatát vonja maga után a kérdés, de el kell kezdeni valahol a komplex védekező vagy elhárító intézkedések meghozatalát. Mindenesetre társadalmilag tudatosítani kellene a veszélyhelyzetet. Szülőkkkel, pedagógusokkal, ahogy maga is szeretné. Nem megtiltani, hanem tudatosítani! „Tudjuk, hogy az egyénre nézve még az egyszeri használat is életveszélyt jelenthet, az abúzusok (visszaélések) kapcsán halálos kimenetel is létrejöhet.”

— Semmi kilátás a jóra?
— Van, hogyne volna. Említette a gimnáziumot, tehát már vizsgálják. Azelőtt? Mentem volna Prágába, nemzetközi kongresszusra. Bejelentettem, miről akarok előadást tartani, még csak választ se kaptam rá. Ott voltak a lengyelek is, tőlük tanulhattam volna a legtöbbet, mert ők ezt sokkal okosabban csinálják. Ami tabu, arról ne konferenciázzunk!

— Talán szégyelljük?
— Aki a járványt szégyelli, ráfizet. Aki tabukat állít, akármilyet is, az is ráfizet. Más országok különben is előbbre járnak, inkább tanulhatnánk tőlük a megelőzési módszereket. Idézhetek megint?

— Inkább a saját véleményét mondja!

— Ne vegye szerénytelenségnek, magamat idézem. „Ugy véljük, a társadalom és az egészségügy — a szakemberek többszörös jelzése ellenére — nem készült föl ennek a pszichoszociális epidémiának (járványnak) a megelőzésére. Nincs kidolgozva sem a prevenció (a megelőzés), sem a kezelés módszere, lehetősége, követelménye.

— És aki mégis látja a bajt?
— Itt van egy vöröskeresztes aktív levele: „Hiába futottam a hivatalos lépcsőt betartva, kinevettek, elbagatellizáltak az ügyet. Felelős beosztású közölte velem, miért futkos, elvtársnő? A narkomania ugyanúgy eléri az országot, mint a televízió.”

— Igaza volt. Elérte.
— Egy telefon. Az üzemorvos nem vállalja a felelősséget a szerkában hegesztő és gépen dolgozó ipari tanulóért. Eszedezik, segítünk.

— Az új BTK már intézkedik.
— Maga pedagógus, vagy jogász? A bajt megelőzni kell, nem büntetni. Legföljebb a fölújított.

— Összehajol nyolc-tíz gyerek, ki a fölújított?

— Azért mondtam, ide a szülő és a pedagógus józan esze kellene.

— Létezik-e, hogy a gyár ne tudná, pokólszert árul.

— Fedí magát a kereskedelmi igénnyel. Maga mutatta, hogy mást is tud gyártani, de azt nem veszik, mert nem kábit. Valami nagyon okos csíríz kellene megint.

Megköszöntem a beszélgetést. Esküdtöm az elején, hogy szellem lakik a tubusban. Fájdalom, már kiszabadult belőle.

HORVÁTH DEZSŐ